

آشنایی با کتابخانه مرکزی دانشگاه شهید چمران اهواز و استفاده از آن

الف. تاریخچه:

کتابخانه مرکزی دانشگاه شهید چمران اهواز در سال ۱۳۵۴ تأسیس شد و کار خود را عملاً از سال ۱۳۵۵ بانام کتابخانه مرکزی و مرکز اسناد و کتب در طبقه دوم کتابخانه دانشکده علوم آغاز نمود. در آن زمان براساس اهداف و سیاستهای وقت دانشگاه، این کتابخانه عهده‌دار سازماندهی و برنامه‌ریزی و کنترل فعالیتهای تمام کتابخانه‌های اقماری دانشگاه بود و رسماً تمام فعالیتهای کتابخانه‌های موجود دانشگاه و بیش از ۸۰ نفر نیروهای انسانی آنها را زیر نظر داشت. علاوه بر این کتابخانه مرکزی و مرکز اسناد و کتب، با مشارکت اساتید ایرانی و خارجی، مجری برنامه آموزشی کارشناسی ارشد کتابداری نیز بود. کتابخانه مرکزی تا سال ۱۳۶۹ در کتابخانه دانشکده علوم فعالیت داشت و پس از آن به طور موقت به کتابخانه دانشکده مهندسی منتقل گردید. تا قبل از انقلاب فرهنگی کلیه کتابخانه‌های دانشگاه شهید چمران به طور متمرکز، از نظر امور فنی (سفارشات و فهرست‌نویسی) و از نظر امور مالی و اداری در یک واحد باعنوان «مرکز اسناد و کتب دانشگاه» قرار داشتند. این مرکز که علاوه بر هدایت و نظارت بر کتابخانه‌های دانشگاه کتابخانه مرکزی را نیز راه‌اندازی نمود تا سال ۱۳۵۸ به‌کار خود ادامه داد.

در آذرماه ۱۳۶۰ با توجه به دستورالعمل قطعنامه سمینار کتابداری مشهد، خدمات فنی (سفارشات و فهرست‌نویسی) کلیه کتابخانه‌ها مانند قبل در کتابخانه مرکزی متمرکز شد ولی کتابداران شاغل در کتابخانه‌ها از نظر امور مالی و اداری زیر نظر دانشکده‌های مربوطه قرار گرفتند.

ب. ساختمان کتابخانه:

هم زمان با تأسیس کتابخانه مرکزی کار احداث بنای این کتابخانه نیز با سطح زیربنای ۱۵۰۰۰ متر مربع در قسمت غربی پردیس دانشگاه آغاز شد. با وقوع جنگ تحمیلی و ضرورت اسکان نیرو در منطقه، دانشگاه و ساختمان ناتمام کتابخانه مرکزی در اختیار رزمندگان قرار گرفت. پس از پایان جنگ و تخلیه ساختمان از سال ۱۳۷۱ کار اتمام ساختمان نیمه تمام کتابخانه مرکزی آغاز گردید. سرانجام در بهمن‌ماه ۱۳۷۸ پس از سالها انتظار ساختمان کتابخانه باتمام رسید و کتابخانه باتمام رسید و کتابخانه مرکزی در ساختمان اصلی خود مستقر گردید.

این کتابخانه دارای پنج طبقه و زیربنای ۱۵۰۰۰ متر مربع است. گنجایش اولیه آن ۳۰۰۰۰۰ جلد کتاب و قابل توسعه تا ۵۰۰۰۰۰ جلد می‌باشد. سالنهای مطالعه این ساختمان می‌تواند در آن واحد بیش از ۲۵۰۰ مراجعه‌کننده را در خود جای دهد. در این کتابخانه علاوه بر بخشهای: مراجعات، سفارشات، نشریات، فهرست‌نویسی، اسناد و مدارک، اطلاع‌رسانی و آرشیوهای مختلف، بخش موزه و بانک اطلاعاتی خوزستان نیز پیش‌بینی شده است. کتابخانه مرکزی دانشگاه شهید چمران اهواز علاوه بر تأمین کتب و نشریات علمی و پژوهش مورد نیاز جامعه دانشگاهی، با استفاده از مجموعه‌های غنی ایران‌شناسی، خوزستان‌شناسی، کتب و اسناد خطی، کتب هنری و نفیس و شبکه‌های داخلی و بین‌المللی، این توان را داشته است که عملاً به عنوان یک کتابخانه ملی و منطقه‌ای و مرکز تحقیقات خوزستان مروداستفاده پژوهشگران استان خوزستان قرار

داشته است.

ج. اهداف:

در راستای پیشبرد امر آموزش و پژوهش، هدف عمده کتابخانه مرکزی فراهم آوردن امکان دسترسی استفاده‌کنندگان از کتابخانه به اطلاعات مورد نیاز می‌باشد. از این رو، وظایف و مسئولیتهای زیر برای کتابخانه مرکزی در نظر گرفته شده است.

د. وظایف:

گردآوری مواد کتابخانه‌ای اعم از چاپی، غیرچاپی و الکترونیکی.
انجام خدمات فنی سفارش و تهیه منابع، فهرست‌نویسی، سازماندهی و غیره برای کتابخانه مرکزی و کلیه کتابخانه‌های دانشکده‌ای.
ادامه خدمات و پاسخ‌گویی به نیازهای آموزشی و پژوهشی اعضای هیئت علمی، دانشجویان و کارکنان و سایر مراجعین.
جمع‌آوری مجموعه‌ای منسجم از مراجع چاپی و الکترونیکی و ارائه خدمات مرجع.
ارائه خدمات ارجاعی از طریق امانت بین کتابخانه‌ای و تماس با سایر کتابخانه‌ها و مراکز اطلاعاتی داخل و خارج از کشور.
ارائه خط مشی کلی به منظور ایجاد هماهنگی بین کتابخانه‌های دانشکده‌ای و مؤسسات وابسته.
راهنمائی و آموزش مراجعان در بازیابی و استفاده از منابع اطلاعاتی.
برگزاری دوره‌های کوتاه مدت آموزش کتابداری

نظیر: امانت دادن کتاب، امانت گرفتن کتابهای مورد نیاز مراجعان از کتابخانه‌های دیگر از طریق امانت بین کتابخانه‌ای، خدمات مرجع، آموزش روش استفاده از کتابخانه و انواع منابع آن، تهیه فتوکپی مقالات، به دانشجویان ارائه می‌گردد.

ی. فعالیت‌ها:

کتابخانه مرکزی و مرکز اسناد به منظور پاسخ‌گویی به نیازهای علمی و آموزشی اعضای هیئت علمی و دانشجویان، فعالیت‌های متنوعی را به شرح زیر انجام می‌دهد:

ت تهیه و سفارش مواد: کلیه منابعی که توسط استادان و دانشجویان با همکاری کتابخانه پیشنهاد و سفارش می‌شوند، این سفارشات پس از تأیید، از طریق ناشران، کارگزاران و کتابفروشیهای داخلی و خارجی تهیه می‌شوند.

فهرست‌نویسی و آماده‌سازی کتابها: تمام منابع خریداری شده توسط کتابخانه مرکزی و سایر کتابخانه‌های دانشکده‌ها، در کتابخانه مرکزی فهرست‌نویس و براساس نظام رده‌بندی L.C (کتابخانه کنگره) رده‌بندی می‌شوند.

نمایه‌سازی اسناد و مدارک: گزارشات دولتی، تحقیقات، پایان‌نامه‌ها در بخش اسناد و مدارک کتابخانه مرکزی نمایه‌سازی شده و سپس اطلاعات مربوطه وارد کامپیوتر می‌شود.

نشریات ادواری: مجلات فارسی و غیرفارسی، نمایه‌نامه‌ها و چکیده‌نامه‌های ادواری مختلف را می‌توان در این کتابخانه جستجو کرد. شماره‌های جاری این منابع در قفسه‌های نمایش مجله‌های سالن به نمایش گذاشته شده و شماره‌های گذشته و صحافی شده در بخشهای دیگر بایگانی شده‌اند.

ک. سازمان و تشکیلات

به لحاظ سازمانی، کتابخانه مرکزی دانشگاه شهید چمران یکی از واحدهای زیر پوشش معاونت پژوهشی دانشگاه است و به بخشهای زیر تقسیم شده است. مدیریت و واحدهای اداری

منابع موجود اطلاعات کامل کتابشناختی تمام کتب فارسی و لاتین، نشریات و اسناد و مدارک از طریق فهرست رایانه‌ای کتابخانه مرکزی و بر روی شبکه داخلی کتابخانه از نقاط مختلف قابل جستجو و دستیابی است.

استفاده از کتابها و سایر منابع به شکل رایانه‌ای به دانشجویان و سایر مراجعه‌کنندگان این امکان را می‌دهد که با دانستن حداقل اطلاعات در مورد کتابهای مورد نیاز در کمترین زمان به حداکثر منابع دسترسی یافته و علاوه بر آن از تعداد و محل نگهداری آنها نیز آگاهی یابند.

ح. انواع منابع ومقررات استفاده از آنها

کتابهای مرجع: کتبی هستند که با علامت مرجع یا Ref مشخص شده‌اند و فقط در موارد خاصی به آنها مراجعه می‌شود. برخی از کتابهای مرجع عبارتند از: دایره‌المعارفها، واژه‌نامه‌ها، راهنماها، آمارنامه‌ها، سالنامه‌ها، زندگینامه‌ها، اطلس‌ها و غیره که صرفاً در داخل کتابخانه مورد استفاده قرار می‌گیرند.

کتابهای غیرمرجع: این کتابها طبق آئین‌نامه ویژه کتابخانه برای مدت معینی به امانت داده می‌شوند.

کتابهای رزرو: کتابهایی هستند که توسط استادان به عنوان منابع درسی کمک درسی تعیین و در قسمت خاص قرار می‌گیرند و طبق مقررات ویژه‌ای به امانت داده می‌شوند.

پایان نامه‌ها: پایان‌نامه‌ها فقط تحت شرایط خاص تنها در کتابخانه می‌توانند مورد استفاده مراجعه‌کنندگان قرار می‌گیرند.

سایر منابع: منابعی نظیر مجلات، مواد سمعی و بصری و دیسکهای فشرده نوری موجود در کتابخانه فقط در محیط کتابخانه قابل دسترسی و استفاده است و به هیچ‌وجه امانت داده نمی‌شوند.

ط. خدمات کتابخانه‌ای

چون مهمترین هدف کتابخانه برآوردن نیازهای مراجعه‌کنندگان می‌باشد، برای رسیدن به این هدف خدماتی

و اطلاع‌رسانی. برگزاری دوره‌های کوتاه مدت آموزش کتابداری و اطلاع‌رسانی.

برگزاری نمایشگاههای کتب و اسناد و مدارک و سایر نمایشگاههای مشابه علمی - فرهنگی

ه. مجموعه منابع

کتابخانه مرکزی به عنوان یک مرکز منابع تحقیقاتی دانشگاهی بایستی دارای منابع غنی و متنوع در کلیه زمینه‌های علوم و فنون و ادب بطور کلی اعم از کتب مرجع و غیره و وسایل کمک آموزشی و انواع اسناد و مدارک و نشریات گوناگون و نسخ خطی و چاپی و منابع الکترونیک باشد تا بتواند خدمات آموزشی و پژوهشی را در سطح گسترده ایت انجام دهد. مجموعه فعلی کتابخانه مرکزی دانشگاه شهید چمران حدود یکصد هزار انواع مدارک را دربر می‌گیرد. از این تعداد حدود شصت هزار نسخه انواع کتب فارسی و لاتین و بقیه نشریات و اسناد و مدارک علمی (مانند گزارشات دولتی، گزارشات تحقیقات، پایان‌نامه‌ها، و غیره) می‌باشد.

و. چگونگی دسترسی به منابع کتابخانه

در کتابخانه هائی که به روش قفسه باز اداره می‌شوند و مراجعه‌کننده مستقیماً به قفسه‌های کتاب دسترسی دارد، پس از مراجعه به برگردان و بازیابی کتاب مورد نظر، شماره راهنما را از روی برگه کتاب یادداشت کرده و طبق آن به قفسه مربوطه مراجعه کرده و کتاب موردنظر را پیدا می‌کند. بعضی از کتابخانه‌ها هم به روش قفسه بسته اداره می‌شود و دسترسی به مخزن کتابخانه امکان‌پذیر نیست. در این حالت بایستی شماره راهنما و مشخصات کتاب را یادداشت کرده و برای دریافت کتاب به میز امانت ارائه گردد. بعضی از بخشهای کتابخانه مرکزی دانشگاه شهید چمران به روش قفسه بسته و بعضی نیز به روش باز اداره می‌شود.

ز. دسترسی رایانه‌ای به کتابها، نشریات و اسناد موجود در کتابخانه

جهت بازیابی سریعتر و افزایش راههای دسترسی به

- بخش اسناد و مدارک

- بخش اطلاع رسانی

- بخش خدمات عمومی کتابخانه

- بخش سفارشات فارسی

- بخش سفارشات لاتین

- بخش فهرست‌نویس فارسی

- بخش فهرست‌نویس لاتین

- بخش نشریات ادواری

ل. شرایط عضویت و استفاده از کتابخانه

مرکزی

کلیه دانشجویان، اسناد و پژوهشگران می‌توانند از منابع موجود در کتابخانه استفاده کنند، ولی فقط دانشجویان دانشگاه شهید چمران می‌توانند با ارائه یک قطعه عکس و گواهی اشتغال به تحصیل از دانشکده خود، تقاضای عضویت در کتابخانه را بنمایند. سایر مراجعه‌کنندگان غیردانشگاهی می‌توانند با ارائه معرفی‌نامه از سازمان متبوع خود، از مجموعه کتابخانه مرکزی در محل کتابخانه استفاده نمایند.

کتابداران کتابخانه مرکزی آماده هر گونه راهنمایی و همکاری با مراجعه‌کنندگان می‌باشند و متقابلاً امیدوارند که آنها نیز با احترام به کتابخانه و رعایت دقیق آئین‌نامه و ارائه انتقادات و پیشنهادات منطقی، انجام خدمات بیشتر و ارزنده‌تر را تسهیل نمایند.

پیشینه به کارگیری رایانه در کتابخانه مرکزی گامهای نخست

اولین تلاشها در جهت استفاده از رایانه و سازماندهی و خدمات کتابخانه مرکزی در سال ۱۳۶۹ آغاز شده و طی طرحی مشخصات نشریات لاتین دانشگاه شهید چمران با استفاده از نرم‌افزار CDS/ISIS وارد رایانه شد.

حاصل این طرح در بخش نشریات کتابخانه مرکزی مورد استفاده قرار گرفت و این مشخصات همچنان به صورت روزآمد نگهداری می‌شوند.

ایجاد شبکه داخلی کتابخانه (LAN)

از سال ۱۳۷۳ پس از انجام مطالعات لازم، نرم‌افزار سیستم جامع کتابخانه از شرکت پارس آذرخش خریداری و در کتابخانه مرکزی مورد استفاده قرار گرفت و همزمان با آن نسبت به نصب شبکه داخلی (LAN) در این کتابخانه اقدام شد. در حال حاضر تمام بخشهای کتابخانه از طریق این شبکه داخلی به یکدیگر متصل بوده و همگی به روش متمرکز و با استفاده از پایگاه کتابشناختی کتابخانه، نسبت به انجام امور جاری کتابخانه و روزآمد کردن مجموعه اعم از کتاب، نشریه و اسناد و مدارک دیگر اقدام می‌کنند.

گسترش پایگاههای اطلاعاتی

نیازهای علمی و پژوهشی اساتید و دانشجویان دانشگاه ایجاب می‌کرد که به موجودی داخلی کتابخانه اکتفا نشده و امکانات دستیابی به منابع جهانی برای آنان فراهم آید. در این راستا اقدامات گسترده‌ای در دو جهت انجام گرفت که تاکنون نیز ادامه دارد:

۱. تهیه پایگاههای اطلاعاتی موجود بر روی دیسکتهای نوری (CD-ROM) ابتدا پایگاههای عام کتابشناختی مورد نیاز کتابخانه مرکزی تهیه شد که عبارت بود از:

O فهرست کتابهای لاتین موجود در بازار کتاب دنیا (Books in Print)

O فهرست نشریات لاتین موجود در بازار دنیا (ULRICH)

O فهرست مجموعه کتابهای کنگره بر روی دیسکتهای فشرده (LC - MARC)

سپس پایگاههای عام اطلاعاتی مورد نیاز مراجعین در برنامه خرید کتابخانه قرار گرفت که از این میان می‌توان به منابع زیر اشاره کرد:

O چکیده رساله‌های بین‌المللی (Dissertations Abstracts International)

O چکیده مقالات کتابداری و اطلاع‌رسانی (LISA) پس از آن خرید پایگاههای اطلاعاتی تخصصی مطابق با نیازهای اطلاعاتی واحدهای آموزشی دانشگاه در دستور کار کتابخانه قرار گرفت و پایگاههای زیر خریداری شد:

O AGRIS در حوزه کشاورزی

O COMPENDEX در حوزه مهندسی

O ERIC در حوزه علوم تربیتی

O CABVETERLIT در حوزه دامپزشکی

O WATERLIT در حوزه آبیاری

۲. ارتباطات خارجی و اتصال به بانکها و شبکه‌های اطلاعاتی

اقداماتی که تاکنون در این زمینه صورت گرفته است به شرح زیر می‌باشد:

الف: استفاده از امکانات داخل کشور

الف - ۱. ارتباط با سازمان پژوهشهای علمی و صنعتی ایران

الف - ۲. ارتباط با شبکه اطلاعاتی دیتا

الف - ۳. ارتباط با شبکه اطلاع‌رسانی - ROSE NET که در واقع یک اینترنت داخلی است و از مجموعه‌های پایگاههای اطلاعاتی تشکیل شده که عمدتاً بانکها و مقالات مانند مقاله نامه‌ها و چکیده نامه‌ها را شامل شود.

ب. ارتباط مستقل به شبکه‌های خارجی و اتصال به اینترنت

از سال ۱۳۷۳ اقدامات مداوم و فراوانی برای اتصال شبکه کتابخانه به شبکه جهانی اینترنت از طریق مرکز فیزیک نظری و ریاضی آغاز شد. این اقدامات در آن سال به علت عدم موافقت شرکت مخابرات برای در اختیار قرار دادن خط اجاره‌ای (Leased line) متوقف شد اما با ظهور شرکت ندا رایانه در این عرصه در آغاز سال ۱۳۷۴ قراردادی با شرکت مزبور منعقد و با فریافت domain این دانشگاه به منظور استفاده از امکانات پست الکترونیکی، به مدت یک سال به شبکه اینترنت متصل شد. این ارتباط در حال حاضر با سرویس ندا ۲۰۰۰ ادامه دارد. علاوه بر اقدامات فوق، از سال ۱۳۷۴ کوششهایی در جهت نصب BBS و سپس سایت وب در این دانشگاه به عمل آمد. در حال حاضر سایت وب دانشگاه ایجاد شده است و بزودی کتابخانه مرکزی دانشگاه از طریق این سایت به شبکه جهانی معرفی خواهد شد و اطلاعات آن در دسترس همکاران قرار خواهد گرفت.

برنامه و چشم‌انداز آینده اطلاع‌رسانی در دانشگاه

آنچه که فعلاً به عنوان هدف نهایی پیش روی ما قرار دارد ایجاد نظام اطلاع‌رسانی دانشگاه با ویژگیهای زیر است:

۱. امکان دسترسی به اطلاعات کتابشناختی منابع موجود در کتابخانه‌های دانشگاه توسط کاربران شبکه از هر نقطه از دانشگاه

۲. امکان دسترسی به بانکهای اطلاعاتی موجود در کتابخانه مرکزی دانشگاه توسط کاربران شبکه از هر نقطه از دانشگاه

۳. امکان دسترسی به بانکهای مختلف اطلاعاتی موجود در داخل و خارج کشور توسط کاربران شبکه دانشگاه

از هر نقطه از دانشگاه

برای ایجاد این امکانات لازم است اقدامات زیر صورت گیرد:

۱. ایجاد بانک اطلاعات کتابشناختی متمرکز دانشگاه

حاوی اطلاعات کلیه منابع موجود در کتابخانه‌های دانشگاه.

۲. ایجاد شبکه داخلی دانشگاه.

۳. ارتقاء یا جایگزین کردن بعضی از رایانه‌های قدیمی فعلی و نیز تهیه تجهیزات لازم برای واحدهایی که به این تجهیزات نیاز دارند.

ه برنامه‌های آینده کتابخانه مرکزی دانشگاه

اهم فعالیتهایی که در نظر است در آینده نزدیک جزء برنامه‌های مداوم کتابخانه مرکزی به اجرا درآیند به قرار زیر می‌باشند:

۱. تکمیل مجموعه منابع به گونه‌ای که در خور یک کتابخانه منطقه‌ای باشند. در این راستا تلاش خواهد شد که با توجه به فضای بیشتری که در اختیار خواهد بود منابع بیشتر و غنی‌تر و با تنوع بیشتر فراهم شده و در اختیار مراجعین قرار گیرد.

۲. گسترش امکانات رایانه‌ای و خدمات اطلاع‌رسانی به نحوی که پاسخگوی نیازهای رده گسترش علمی و تحقیقاتی اعضاء هیئت علمی و دانشجویان دانشگاه، و نیز محققین منطقه باشند. در این چارچوب افزایش دستگاههای رایانه، افزایش بانکهای اطلاعاتی، گسترش شبکه اطلاع‌رسانی درون دانشگاه، و نیز پیوستن به شبکه‌های خارج از دانشگاه مانند شبکه ملی اطلاع‌رسانی که در حال حاضر توسط سازمان پژوهشهای علمی و صنعتی ایران در دست احداث می‌باشد، و نیز پیوستن و بهره‌مندی از امکانات اینترنت، از جمله مواردی است که در جهت افزایش توان اطلاعاتی این دانشگاه، و در نتیجه ارتقاء سطح علمی و پژوهشی جامعه دانشگاهی، برای تحقق آنها تلاش به عمل می‌آید.

۳. ایجاد خدمات جدید آموزشی جهت کارکنان و مراجعه‌کنندگان. آموزش مداوم کارکنان کتابخانه از اموری است که برای بروز نگه‌داشتن اطلاعات افراد و بهبود مداوم خدمات آنها بسیار لازم و ضروری است. همینطور، ضرورت آشنائی دانشجویان و اساتید با خدمات و امکانات کتابخانه از امور بدیهی است که در عین حال نیازمند نیروی انسانی کافی است. در آینده نزدیک، برنامه‌ریزی و تلاش خواهد شد که این بعد از خدمات کتابخانه مرکزی به شکل رسمی‌تر و سامان‌یافته‌تری دنبال شود. ایجاد واحد آموزش در کتابخانه مرکزی و گماردن کتابداری با عنوان کارشناس آموزش‌های کتابخانه، و برگزاری دوره‌های آموزشی کوتاه مدت کارکنان، و نیز تشکیل تورهایی آموزشی یکروزه دانشجویان جدیدالورود از جمله برنامه‌هایی است که اجرای هر چه زودتر آنها در دستور کار کتابخانه مرکزی قرار دارد.

۴. توسعه روابط فیما بین کتابخانه مرکزی و واحدهای مختلف آموزشی و تحقیقاتی دانشگاه. این امر به منظور ایجاد شناخت هر چه بهتر و نزدیکتر از نیازهای علمی و تحقیقاتی اساتید و دانشجویان واحدها بسیار ضروری است. هر چند که به طور معمول این شناخت از طریق ارتباط با کتابخانه‌های واحدها صورت می‌گیرد، اما گماردن کارشناس ویژه‌ای با عنوان کتابدار رابط به این منظور باعث خواهد شد که این مهم به شکل رسمی‌تر و سازمان‌یافته‌تر صورت گرفته و روابط بین کتابخانه مرکزی دانشگاه و واحدهای آموزشی و پژوهشی دانشگاه ارتقاء یابد. بدیهی است که این امر زمینه‌ساز همکاری هر چه بیشتر بین کتابخانه مرکزی و واحدها، و ارائه خدمات هر چه بهتر به آنان است.